

Пілецький В. С.

Навчально-методичні рекомендації

з курсу

«ПОЛІТИЧНА ПСИХОЛОГІЯ»

Міністерство освіти і науки України
ДВНЗ Прикарпатський національний університет
Імені Василя Стефаника

Пілецький Віктор Сидорович

Навчально-методичні рекомендації

з курсу

“Політична психологія”

(для студентів вищих навчальних закладів)

Івано-Франківськ
ЯРИНА
2016

Рекомендовано психологам, політологам, соціальним працівникам та студентам, що займаються вивченням політичної психології.

Укладач - Пілецький В.С. кандидат психологічних наук, доцент кафедри Психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.

Рецензенти:

О. Федик – доцент кафедри загальної та експериментальної психології. Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, кандидат психологічних наук.

Л.С.Пілецька – професор кафедри соціальної психології Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, доктор психологічних наук.

Затверджено на засіданні кафедри Соціальної психології від «04» жовтня 2016 року. Протокол № 2

Пілецький В. С.

ПЗ2 Навчально-методичні рекомендації з курсу “Політична психологія” (для студентів вищих навчальних закладів). – Івано-Франківськ: ЯРИНА 2016- 66 с.

Курс «Політична психологія» є допоміжним для студентів вищих навчальних закладів спеціальностей: політологія, психологія . Вона має зв'язок з реальними соціальними політичними проблемами, повинна давати відповіді на актуальні питання , які висуває сьогодення.

1. Пояснювальна записка.....	4
2. Опорні конспекти з курсу політична психологія.....	6
2.1. Теоретичні засади вивчення політичної психології.....	35
3. Тематичний план семінарських занять з курсу "Політична психологія".....	37
3.1. Плани семінарських занять з курсу «Політична психологія».....	38
4. Програмові вимоги до заліку з політичної психології.....	52
5. Тести.....	53

1. Пояснювальна записка.

Курс «Політична психологія» є допоміжним для студентів вищих навчальних закладів спеціальностей: політологія, психологія. Вона має зв'язок з реальними соціальними політичними проблемами, повинна давати відповіді на актуальні питання, які висуває сьогодення.

Метою курсу "Політична психологія" є вивчення політичної свідомості, політичної поведінки, політичного процесу. зокрема. оволодіння навичками застосування основних методик психолого-політичних досліджень.

Об'єктом політичної психології є політична участь, політичне лідерство, цінності, установки, що впливають на політичну поведінку, політична соціалізація. Ознайомити студентів з предметом політичної психології та психологічними особливостями політичного життя суспільства. Надати студентам знання прикладного характеру у галузі політичної психології.

Завданням . Навчально-методичних рекомендацій з курсу "Політична психологія" (для студентів вищих навчальних закладів) є:

-засвоєння теоретичних понять, основних положень політичної психології, на основі отриманих знань з політичної психології сформувані у студентів ;

-уміти аналізувати психічні явища і закономірності, які виникають у сферах політичної діяльності;

-надати студентам знання прикладного характеру у галузі політичної психології.

Навчально-методичні рекомендації з курсу "Політична психологія" (для студентів вищих навчальних закладів) включає: опорні конспекти з курсу «Політична психологія», тематичний план семінарських занять, завдання для самоперевірки, тестові завдання, перелік контрольних питань, програмові вимоги до заліку, список рекомендованої літератури.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні:

знати

1. Психологічні особливості влади та владних відносин.
2. Типи і види політичного лідерства.
3. Основні особливості побудови та використання політичного іміджу в між-виборчий та передвиборчий періоди.
4. Види політичної маніпуляції.
5. Психологічні особливості сучасного політичного тероризму.
6. Психологічні особливості проведення передвиборчих кампаній.

вміти

1. Розрізняти основні види влади та засоби її легітимізації.
2. Визначати типи та види політичного лідерства.
3. Орієнтуватись в особливостях іміджу політичних діячів та вміти виробляти рекомендації по його корекції.
4. Розрізняти види політичної маніпуляції.
5. Виокремлювати психологічні особливості терористів та терористичних груп.
6. Аналізувати психологічні особливості проведення передвиборчих кампаній.

Структурно-логічне місце політичної психології в навчальному процесі підготовки фахівців.

Перелік дисциплін, на які безпосередньо спирається вивчення політичної психології	Перелік дисциплін, вивчення яких безпосередньо спирається на політичну психологію
Загальна психологія, соціальна психологія, вікова та педагогічна психологія, психологія праці	Політологія, історія, міжнародні відносини
Філософія, соціологія	Юридична деонтологія
Правознавство	Соціальна педагогіка; психологія девіантної поведінки

2. Опорні конспекти з курсу політичної психології.

Лекція 1.

Тема. Політична психологія як наука і навчальна дисципліна.

Мета. Ознайомити студентів з поняттям політичної психології, охарактеризувати основні напрями та методи політичної психології.

Вступ. Політику творять і реалізують люди. При цьому у своїй діяльності, поведінці вони керуються певними мотивами, цілями настроями та емоціями. Якщо психологічні стани та явища зумовлюють певні політичні події і процеси, то цілком логічно, що політичні процеси сприяють зміні психологічного стану їх учасників. Саме тому постає необхідність вивчати політичну психологію.

План.

1. Предмет та об'єкт політичної психології.
2. Основні напрями політичної психології.
3. Основні методи політичної психології.

Зміст лекції.

1. Предмет та об'єкт політичної психології.

Єдиного, усталеного визначення поняття “політична психологія” не існує. Найчастіше політична психологія трактується як наукова дисципліна, яка виникла в результаті політизації психології та психологізації політики. При цьому її об'єктивно вважають відносно самостійною складовою системи політичних наук.

Найбільш загальним і простим можна вважати таке визначення політичної психології: політична психологія — це наука, що вивчає психологічні аспекти політичного життя.

Багато фахівців політичну психологію визначають як систему проявів суспільної психології (тобто свідомості), які виражають ставлення людей до політичної системи, спрямовують і характеризують їхню поведінку в політичному житті суспільства.

На думку фахівців з проблем засобів масової інформації, зв'язків з громадськістю, політична психологія становить інтерес тим, що може відповісти, зокрема, на такі питання: яким є політичний портрет лідера і виборця, якими мотивами може керуватися лідер, приймаючи ті чи ті рішення, тобто політичну психологію розглядають під певним практичним кутом зору, що також важливо і об'єктивно зумовлено.

Оскільки, як зазначалося, предметом політичної психології є психологічні

компоненти політичної поведінки людей, досить вдалим видається дефініція відомого вченого Г. Щокіна, який вважає, що політична психологія — це галузь психології, яка вивчає психологічні компоненти (настрої, думки, почуття, ціннісні орієнтації тощо) політичного життя суспільства, що формуються і проявляються на рівні політичної свідомості націй, класів, соціальних груп, урядів, індивідів і реалізуються в їхніх конкретних політичних діях.

Український політолог В. Бебик наголошує, що політична психологія складається зі свідомих (раціональних) та позасвідомих (ірраціональних) елементів і тому поєднує логіку соціальної взаємодії з логікою інстинктів, рефлексивність (свідоме відображення дійсності) та рефлекторність (безсвідому форму мислення).

Відома і так звана двовимірна модель політичної психології, прихильниками якої є, зокрема, група психологів на чолі з Т. Адорно. Ця модель зумовлена історико-традиційним існуванням чітко визначених дуалістичних партійно-політичних систем республіканців і демократів (США), лібералів і консерваторів, правих і лівих. Звичайно, у “чистому” вигляді такої моделі практично не існує, але в політичному житті їй належить важливе значення.

Слід зазначити, що у тоталітарному суспільстві психологія беззастережно захищала принципи класовості. Навіть визнаючи індивідуальність окремо взятої людини, психологи в колишньому СРСР стверджували, що “в індивідуальній своєрідності будь-якої людини тією чи іншою мірою проявляється загальнокласове, оскільки багатогранність особистих доль має межі, які визначають належність до певного класу”. Саме на такому твердженні і ґрунтувався загальний висновок, що “у спільності психологічних рис, типових для членів класу, і виявляється реальність

класової психології. Далі виводились особливості співвідношення психології та ідеології класів, їх спільне та особливе, обґрунтовувалися історичний характер і динаміка класової психології.

Виокремлюють такі основні функції політичної психології:

- *пізнавальну* — дає змогу людині чітко орієнтуватися в політичному житті і вибирати способи своїх дій;
- *адаптаційну* — сприяє пристосуванню суб'єкта політики до навколишнього середовища;
- *мотиваційну* — дає змогу втілити наміри у певні політичні дії.

З огляду на викладене можна окреслити предмет, об'єкт і метод політичної психології.

Предметом політичної психології є відповідні психічні процеси, стани і властивості людини, які модифікуються, коли вона взаємодіє з владою. Таке загальне визначення предмета політичної психології можна дещо поглибити, деталізувати. На думку західних авторів, предметом політичної психології є

психологічні компоненти політичної поведінки людини, дослідження і аналіз яких дає змогу застосувати психологічні знання до пояснення власне політики. Це визначення, однак, не включає психологічних компонентів політичної поведінки окремих соціальних та етнічних груп. Важливо врахувати й те, що в психологічній науці багато складових, які є предметом політичної психології, вирішуються в межах соціальної, педагогічної і вікової психології, соціології, економічної науки, філософії, історії. Це, зокрема, політичне виховання, суспільна свідомість, політична активність, політична культура та ін.

2. Основні напрями політичної психології.

У психологічній науці основними напрямками політичної психології є біхевіористичний, когнітивістський, психобіографічний та психоісторичний, то в кожному з них дещо по-різному трактується і об'єкт політичної психології.

Психологи-біхевіористи, предметом політичної психології вважають певні особливості політичної поведінки конкретної людини, політика, лідера, політичної групи, партії, організації тощо. Вони стверджують, що, вивчаючи поведінку, її можна не лише зрозуміти, пояснити, а й відповідно змодельовати, сконструювати. Тому і самі політики, на думку біхевіористів, є об'єктом маніпулювання. Такий погляд не можна заперечувати. Когнітивісти вивчають і досліджують закономірності ідеологічного процесу як складного, суперечливого і неоднозначного явища; їх мета — на основі розвитку політичної психології гуманізувати політичні відносини. Психологи-психоаналітики предмет політичної психології розглядають крізь призму насамперед підсвідомого. Використовуючи своєрідний психобіографічний метод, вони прагнуть насамперед зрозуміти мотиви конкретних політичних вчинків.

У колишньому СРСР до 60-х років ХХ ст. політичної психології як науки фактично не існувало, оскільки політична свідомість громадян ототожнювалася з панівною ідеологією, а будь-які відхилення від неї вважались абсолютно неприпустимими. Інакше кажучи, політична свідомість громадян зводилася виключно до комуністичної ідеології. Наприкінці 90-х років в умовах розпаду СРСР, кризи комуністичної ідеології, відмови від комуністично-соціалістичних ідеалів, формування політичного плюралізму інтерес до політичної психології набагато підвищився, оскільки до того часу не було потреби теоретично обґрунтовувати складні політичні явища, яких не існувало. Останніми роками інтерес до політичної психології за кордоном, зокрема в посткомуністичних країнах близького і далекого зарубіжжя, посилюється завдяки таким складним політико-психологічним явищам, як внутрішня і зовнішня політика, тероризм, етноконфлікти, дискримінація окремих соціальних груп, наявність конфліктного потенціалу, формування субкультури протесту і недовіри громадян до владних структур. Основними об'єктами політико-психологічних

досліджень є політична участь, політичне лідерство, політичні цінності та установки, мотиви, що впливають на політичну поведінку, політична соціалізація, індивідуальна, групова та масова політична свідомість.

3. Основні методи політичної психології.

У політичній психології використовують наступні методи досліджень: спостереження, соціологічні опитування, тестування, моделювання політичних ситуацій, психосемантичний аналіз, експертна оцінка, створення психологічних портретів, аналіз біографій політичних діячів та ін. Більшість перелічених методів дослідження політична психологія запозичила із соціального, клінічного, когнітивного та інших напрямків психології. Існують такі найпоширеніші методи досліджень:

Спостереження — один з основних емпіричних методів психологічних досліджень. У політичній психології — це спеціальне, систематична і цілеспрямована фіксація за політичною поведінкою, діями, процесами з метою з'ясування їх сенсу, змісту, мети і спрямованості.

Соціологічні опитування — це метод, який часто використовують для збирання первинної вербальної інформації про явища індивідуальної і суспільної свідомості, об'єктивні факти і процеси. Цей метод широко використовують також у соціологічних, психологічних, економічних, демографічних, політологічних, педагогічних та інших дослідженнях. Оскільки в політичних процесах часто задіяно багато особистостей, то завдяки цьому методу вдається визначити психолого-політичні стани, орієнтації, прогнозувати поведінку значної кількості людей, окремих соціальних, демографічних груп, класів тощо. У політичній психології велике значення мають багаторазові соціологічні опитування (панельні), за допомогою яких можна простежити динаміку політичних явищ і процесів. Для оперативного вивчення громадської думки застосовують так звані зондажні опитування (опитування-блискавки, опитування-голосування). Найпоширеніші анкетні соціологічні опитування: поштові, друкування анкет у засобах масової інформації, за допомогою комп'ютерних програм. Технологію опитувань політична психологія запозичила в соціології. Тестування — метод психологічної діагностики за допомогою заздалегідь заготовлених стандартизованих запитань та завдань (тестів). У політичній психології завдяки тестуванню можна виявити відмінності у політичних поглядах окремих політиків, між різними явищами, визначити рівень політичної культури, грамотності людини, наявність у неї певних навичок, знань, особистісних характеристик. Моделювання політичних ситуацій — дослідження політико-психологічних процесів і станів за допомогою їх реальних (фізичних) або ідеальних (насамперед математичних) моделей. Під моделлю розуміється система об'єктів і знаків, які відтворюють окремі істотні властивості системи-оригіналу. У такий спосіб можна

змоделювати прогнозований мітинг, дискусію, партійні збори, виборчу кампанію тощо. Психосемантичний аналіз. Ґрунтується на психосемантиці — галузі психології, що вивчає генезис, будову і функціонування індивідуальної системи значень в індивідуальній свідомості (образи, символи, символічні дії). Як правило, що складніші політична дія, процес, явище, то більше методів їх дослідження (у поєднанні) використовує політична психологія.

Висновок.

Як і будь-яка наука політична психологія за свій недовгий час напрацювала основні складові зокрема напрямки, функції та методи, які динамічно розвиваються.

Література.

Диксон Ч. Конфликт. — СПб., 1997.

Дилигенский Г. Г. Социально-политическая психология: Учеб. Пособие для высш. учеб. заведений. — М., 1996.

Журавский В. Политический процесс в Украине: анализ, поиски, решения. — К, 1995.

Історія розвитку політичної думки: Курс лекцій. — К., 1996.

Конфликтология I Под ред. А. С. Кармина. — СПб., 1999.

Запитання.

Що вивчає політична психологія?

Які функції політичної психології?

Якими методами і прийомами послуговується політична психологія?

Лекція 2.

Тема. Особливості та форми виявлення політичної психології.

Мета. Ознайомити студентів з основними особливостями політичної психології. Проаналізувати зв'язок політичної психології з іншими науками.

Вступ. Загальне вивчення предмету політичної психології можна поглибити і деталізувати, якщо проаналізувати її психологічні компоненти, а саме: визначити її форми виявлення, а також більш повне уявлення про політичну психологію неможливе, якщо не проаналізувати її взаємозв'язок з іншими науками.

План.

1. Особливості політичної психології.
2. Форми виявлення політичної психології
3. Взаємозв'язок політичної психології з іншими науками.

Зміст лекції.

1. Особливості політичної психології.

Виокремлюють шість основних особливостей політичної психології як науково-прикладної дисципліни:

1. Формування політичної психології у процесі безпосередньої суспільно-політичної діяльності, активності громадян, їх практичної взаємодії між собою, з різними суб'єктами, інститутами влади.
2. Відображення політичних подій і процесів, яке має фактично поверховий характер.
3. Домінуюча роль чуттєвих, емоційних елементів свідомості, а не раціональних. Тому політичні процеси важко спрогнозувати, передбачити їх соціальне значення.
4. Швидка і чутлива реакція людини на зміну політичних умов, політичної ситуації. Така політична мобільність властива переважній більшості суб'єктів політики.
5. Неоднозначний вплив різних ідеологій на людей, а точніше на формування, існування політичної психології у процесі зіткнення, боротьби ідеологій. Без такого зіткнення політичний процес взагалі неможливо уявити.
6. Відображення не перспективних, майбутніх, а насамперед сьогоденних, поточних інтересів і потреб людей. Тому політичні процеси, події завжди обмежені в часі.

З розвитком науки вказані особливості будуть динамічно розвиватись і вдосконалюватись.

2. Форми виявлення політичної психології.

Існують наступні форми виявлення політичної психології.

Політичні цінності. Цінності взагалі — це своєрідний об'єкт, що задовольняє потребу суб'єкта — індивіда, групи, верстви населення, етносу. Цінності мають матеріальну та ідеальну природу.

Певні системи цінностей, класифікуються на матеріальні й духовні; за суб'єктами потреб — на цінності людини, організації, об'єднання, суспільства; за соціальними інституціями — економічні, політичні, культурні, педагогічні, сімейно-родинні, релігійні.

Розрізняють цінності-блага і цінності-регламенти. До перших належать наступні потреби людини, як матеріальні ресурси, духовні продукти "споживання" та послуги, до других — потреби, що охоплюють моральні, правові та естетичні норми, ідеали, звичаї, традиції.

Цінності поділяють на такі, що санкціонуються і культивуються офіційно за допомогою широкої мережі спеціальної системи засобів, які є у державі; і такі, що існують на рівні побутової свідомості незалежно від тих, що культивуються офіційно. Найчастіше між такими цінностями існує значна неузгодженість, а то й глибокі суперечності.

Варто окремо спинитися на системі цінностей. Система цінностей або окремі цінності поширюються і пропагуються за рахунок символів, символіки. Ідеться про державну символіку, символи партій, організацій, об'єднань, соціальних груп, національностей, національних меншин тощо. Символи поєднують раціональну суть і раціонально трактоване значення тієї чи іншої соціальної цінності з відповідним емоційним рівнем і гостротою її сприйняття і переживання.

Політичні цінності — це найвищі принципи, що забезпечують злагоду в суспільстві чи в окремих соціальних групах щодо основних цілей і проблем; віра у бажаний і кращий (або найкращий) тип політичної системи, у політичні мету і засоби досягнення такої мети та уявлення про них.

На основі політичних цінностей суб'єкти політичного процесу вибирають відповідний спосіб поведінки. У складному політичному житті орієнтирами є саме політичні цінності. У національному суспільстві, як слушно зазначає відомий політолог А. Беднар, найвищою цінністю, що об'єднує його членів, є збереження цілісності та незалежності держави. Досягнення цієї мети складне, оскільки потребує узгодження, або консенсусу, ідей і думок багатьох суб'єктів суспільно-політичного процесу. Консенсус між державами вкрай необхідний, коли йдеться про забезпечення миру і злагоди на світовому рівні. Тут постає проблема групового прийняття рішення, з чим людство стикається постійно.

Політичні потреби. Потреба — це те, що детермінує відповідну активність, спонукає людину або групу людей до певної діяльності. Передбаченням у свідомості результату задоволення потреби є мета.

Потреби поділяються на біогенні, психогенні та соціогенні. Соціогенні мають чи не найскладніший механізм утворення і задоволення, оскільки залежать від знань суб'єкта потреби в певній галузі, рівня освіти, виховання, свідомості тощо. Вирізняють потреби економічні, матеріальні, політичні, естетичні, етичні, психологічні, соціальні та суспільні. Політичні потреби пов'язані з необхідністю реалізації в державній або суспільній діяльності, а також у діяльності окремих соціальних груп, класів, націй, держав відповідних політичних інтересів.

Політичні інтереси. Будь-який колективний інтерес охоплює індивідуальні та групові інтереси. Колективний політичний інтерес лише умовно можна вважати таким, оскільки він ніколи не є штучним поєднанням політичних інтересів окремих учасників політичного життя. Інша річ — спробувати відшукати в політичному інтересі багатьох людей те спільне, єдине, що об'єднує їх на певний, іноді короткий час. Політичні інтереси — це основні спонукальні мотиви політичної діяльності, а також те, за рахунок чого суб'єкти політичного процесу — особистості, соціальні групи, класи, партії, рухи, об'єднання — виявляють своє ставлення до матеріального, соціального та духовного життя. Таке ставлення є неоднозначним, а тому політичні інтереси класифікують так: індивідуальні, групові, класові, національні, суспільні; державні, партійні, окремих громадських організацій і об'єднань; такі, що виникають стихійно або на основі певних розроблених програм; прогресивні, реакційні, консервативні. Залежно від особливостей певної країни найважливішими політичними інтересами можуть стати інтереси класів, націй, національних меншин, окремих соціальних, релігійних, етнічних, демографічних груп (наприклад, молоді) та ін.

Політичні думки. У вузькому розумінні політичні думки — це один із напрямків суспільствознавства, а в широкому — конкретний продукт політичного мислення. Політичні думки як феномен є предметом вивчення багатьох наук. Політична думка формує уявлення людей про суспільство, відносини з іншими людьми, індивіда та колективу, групи, держави, суспільства, а відтак вона є невіддільною складовою світогляду людини. Якщо звернутися до історії, генези політичних думок, то можна виокремити певні системи політичних поглядів, а саме: матеріалістичні й ідеологічні, світські й теологічні, революційні, консервативні, ліберальні та реакційні.

Політичні міфи. У політиці, політичній діяльності дуже поширені міфи, міфотворчість. Спочатку розглянемо поняття міфу, міфологеми. Політичний міф — це реально існуюче хибне уявлення про політичні відносини та дії, свідомо чи несвідомо доповнені різними абстрактними вигадками, висновками, фантазіями або й легендами.

Кожна країна, нація, народ мають власні, сформовані у певній ситуації національні міфи. Оскільки політичні міфи ґрунтуються на перекрученому, містифікованому образі певної політичної, економічної чи іншої ситуації, вони досить швидко поширюються. Часто міфи підносять до рівня офіційної політики, усіяко підтримують, використовують як дієві засоби маніпулювання свідомістю людей. Міфи широко використовують у політиці, оскільки за ними досить легко можна приховати справжню мету. Часто це вдається завдяки тому, що тим, кому адресовані міфи, як правило, бракує достовірної, об'єктивної інформації про явища, які неправильно інтерпретуються, до того ж багатьом людям властива досить низька політична культура. Так, успішно поширюються міфи, пов'язані з "образом ворога", "справжньою демократією", тощо.. Такі міфи у формі відповідної інформації простіше сприйняти на віру, ніж спробувати розібратися в них по суті. Міфи-обіцянки багато політиків широко використовують у своїй практичній діяльності з урахуванням того, що люди "проковтнуть" їх як незаперечну інформацію. Політичні міфи здебільшого персоніфіковані, пов'язані з конкретними людьми (особистостями). Тому їх як засіб маніпулювання людьми (а то й усім суспільством) використовують певний час і саме стільки, скільки вони у змозі впливати на свідомість тих, заради кого їх створюють. Окремі міфи живуть досить довго. Це, наприклад, міфи про любов підлеглих до свого вождя, короля, царя, лідера партії. Або міфи про віру всього народу країни у певну ідею, ідеологію. Вони активно підтримувалися ідеологічною пропагандою за допомогою вигадок-маніфестів А, що вже говорити про численні міфи стосовно "батьків народу", "ідеалів нації", "великих керманічів" тощо. У цьому разі творцями ілюзорних міфів були саме ті, кого насправді мало цікавила конкретна людина, нація, народ, "вождями" якого вони хотіли себе бачити і відчувати.

Політичні традиції. Політичні традиції — це звичаї і правила поведінки у політичному житті, що склалися історично і передаються від покоління до покоління. Інакше кажучи, це поважання і додержання певного політичного порядку, форм політичної дії, певна політична практика. Така практика є конкретно-історичною, притаманна певному народові, нації і невіддільна від них, їх способу і особливостей життя. По суті, політичні традиції є найважливішими факторами формування політичної культури людини (особистості), соціальної групи, класу, політичної партії чи об'єднання, нації, народу. Політичні традиції існують у формі звичаїв, певних принципів і норм поведінки, ритуалів та обрядів. Політичні традиції бувають прогресивні, регресивні, консервативні, ліберальні. Вони передаються різними способами: усно, письмово, зорово та інституціонально.

3.Зв'язок політичної психології з іншими науками.

Політична психологія має певні зв'язки з іншими науками, що по-різному впливають на неї, зумовлюють її стан, подальший розвиток і перспективи. Щоб знайти спільне та виокремити особливе у психології та інших науках, слід постійно вдосконалювати наукові завдання і конкретний предмет дослідження тієї чи іншої науки.

Політичну психологію можна розглядати у контексті трьох основних груп психічних явищ: психічних процесів; психічних станів; психічних властивостей.

Оскільки наукою про закономірності становлення соціально-психологічної реальності, про її структуру, механізм розвитку та функціонування є соціальна психологія, то саме вона найтісніше пов'язана з політичною психологією. Ці науки багато в чому поєднують предмет і завдання, але найважливіше те, що обидві вони торкаються у той чи інший спосіб проблем спілкування, психології особистості, малої групи, прийняття рішень тощо.

Ефективність політики залежить безпосередньо від характеру використання філософського знання. Отже, політична психологія не може розвиватися як наукова дисципліна без урахування особливостей розвитку такої філософської науки, як філософія політики, тим більше що предметом цієї науки є не що інше, як політична влада в усіх її формах. Оскільки остання має на меті розкрити загальні закономірності політики, визначити внутрішню логіку її розвитку, зв'язки з іншими сферами суспільного життя (економічного, духовного, соціального), то можна вважати, що філософія політики вивчає загальне, тоді як політична психологія — особливе, а саме — психологічні особливості політичних явищ, процесів тощо.

Політична психологія функціонує і як певна складова соціальної філософії, оскільки містить дослідження суспільства, соціальних спільнот і верств, соціальних дій і соціальних взаємозв'язків у суспільстві.

Проблематика політичної психології тісно пов'язана з питаннями, які досліджує соціологія — наука про суспільство. Із соціологією політичну психологію єднає вивчення закономірностей, які спостерігаються у суспільних явищах.

Ще тісніший зв'язок політичної психології з політичною соціологією, оскільки її предметом є закони взаємодії всіх структур і сфер життєдіяльності суспільства з політичними, соціально-політичними потребами, інтересами, діяльністю особистостей, соціальних груп, етносів (народів), їх організацій, рухів, інститутів.

Висновок.

Отже, існують певні особливості та форми виявлення політичної психології. Також політична психологія має тісний зв'язок з іншими науками

політичну психологію зближує певна схожість, подібність понятійних апаратів. Так, понятійний апарат політичної психології досить близький до понятійного апарата психології, філософії, політології, соціальної психології та інших наукових дисциплін. Однак він має й суто специфічні поняття, особливості яких зумовлена інтелектуально-почуттєвими якостями. Саме почуттєве сприйняття людиною політичної ситуації призводить до того, що в історії політики і політичної діяльності існує так багато логічно незрозумілих політичних дій.

Література.

Бибик В.М. Політологія: теорія, методологія, практика; підруч.-К., 1997.
Бабкин В., Селиванов В. Народ и власть. _К., 1996.
Гаєвський Б.А. Філософія політики: Навч. посіб.-К., 1993.
Дилигенский Г.Г. Социально-политическая психология: Учеб. пособие для высш. Учеб. заведений.-М., 1996.

Запитання.

Зміст поняття "політична психологія", його генеза.
Предмет і метод політичної психології.
Основні напрямки політичної психології

Лекція 3.

Тема. Політична свідомість як психологічний феномен.

Мета. Ознайомитись з поняттям політичної свідомості, проаналізувати типи, види політичної свідомості, а також політичні ідеї та ідеології.

Вступ. Для кращого розуміння сутності політичної психології необхідно розуміти сутність поняття політичної свідомості. Розглядати суть політичної свідомості можна лише за умови окреслення питання взаємозв'язку психіки і свідомості.

План.

1. Поняття політичної свідомості.
2. Типи та види політичної свідомості.
3. Політичні ідеї та ідеології.

Зміст лекції.

1. Поняття політичної свідомості.

Найвищим рівнем розвитку психіки людини є свідомість як результат спільного способу буття людей, їх довготривалої трудової діяльності.

Свідомість має такі характерні особливості і компоненти:

• знання про навколишню дійсність, природу, суспільство. Тобто рівень свідомості залежить безпосередньо від рівня знань і соціального досвіду людини.

• виокремлення людиною себе в предметному світі як суб'єкта пізнання. Пізнаючи себе, людина критичніше зіставляє себе з іншими людьми.

Процес самопізнання сприяє більш дієвій самореалізації особистості, зокрема;

а) цілеспрямованість, планування власної діяльності та поведінки, передбачення її результатів. Йдеться про бік свідомості, пов'язаний із самоконтролем, коригуванням людиною своїх дій, їх удосконаленням;

б) ставлення людини до об'єктивної дійсності, до інших людей, до самої себе. Це пов'язано з самооцінюванням, самокритикою, особливу роль відіграє саме емоційно-вольова сфера людини.

Свідомість людини не лише характеризується активністю, а й тісно пов'язана з нею. У процесі постійного відображення дійсності інформація, що надходить до мозку, не механічно віддзеркалюється, а обробляється ним свідомо — відповідно до мети, завдання та соціального досвіду людини.

Стан, рівень розвитку, виявлення свідомості у кожної людини різні і залежать від багатьох компонентів — знань, наукового світогляду, ідейних і моральних засад та переконань, ставлення до себе та до інших людей тощо.

Специфічною людською формою духовно-практичного відображення та фіксування відповідних об'єктивних процесів дійсності, світу людського буття

на рівні явища є буденна свідомість. У житті основним принципом функціонування буденної свідомості є так званий здоровий глузд.

Буденна свідомість виконує роль необхідного компонента суспільно-історичної практики людей і відповідних їй форм суспільної та індивідуальної свідомості. По суті, буденна свідомість, як і свідомість загалом, має суспільно-індивідуальну природу. Як форма духовно-практичного освоєння світу вона є суб'єктивним образом об'єктивно існуючого світу. Водночас, оскільки такий образ належить конкретному суб'єкту, він також відображає своєрідність, унікальність його життєвого досвіду і досвіду конкретних соціальних груп суспільства.

Психічне життя, свідомість і діяльність людини завжди тісно взаємопов'язані, зазнають взаємовпливу.

Розглянемо феномен політичної свідомості.

Політична свідомість — це опосередковане відображення політичного життя суспільства, суттю якого є проблеми влади, формування, розвиток і задоволення інтересів та потреб політичних суб'єктів; сукупність поглядів, оцінок, установок, які, відображаючи політико-владні відносини, набувають відносної самостійності.

До основних сфер політичної свідомості належать такі:

- 1) політична наука — політичні теорії, концепції, гіпотези;
- 2) політична ідеологія — політичні цінності, ідеали, доктрини, гасла, програми;
- 3) політична психологія — політичні відчуття, думки, настрої, воля, спрямованість тощо.

Політична свідомість є віддзеркаленням реалій буття, тобто вона тісно пов'язана з розвитком продуктивних сил, з особливостями політичної системи суспільства та суспільно-політичними відносинами, що існують у цій системі, станом освіти, культури.

Як одна з найважливіших характеристик політичного життя суспільства політична свідомість має певні особливості, умови виникнення та шляхи формування. Передумовою формування такої свідомості є те, що людина починає усвідомлювати свою групову належність, групову ідентичність і водночас те, що вона неспроможна реалізувати власні та групові інтереси без вступу в певні відносини з політичною владою. Політична свідомість притаманна конкретній людині вже тоді, коли вона усвідомлює свій громадянський статус, громадянську позицію, а разом з ними і реальну потребу, а то й необхідність впливати на владу. Для формування політичної свідомості необхідні аналітично-критичне ставлення до навколишнього середовища, дійсності та осмислення їх, наявність у людини конкретних норм, цінностей, ідеалів, чітке усвідомлення власної мети та мети політичної сили,

структури (групи, партії, об'єднання, організації тощо), до якої людина неформально належить.

2. Типи та види політичної свідомості.

За змістом політична свідомість включає в себе певні політичні ідеї, погляди, теорії, інтереси, настрої, почуття, а за специфікою прояву вона активно впливає на інші форми суспільної свідомості, має часто досить високий ступінь відображення соціально-класових інтересів.

Розрізняють політичну свідомість масову, групову, індивідуальну, буденну і науково-теоретичну.

Перші три форми свідомості пов'язані з її суб'єктами, а дві останні визначаються глибиною відображення дійсності.

Буденна свідомість формується на основі повсякденного життя людей, досвіду їх діяльності. Для неї характерні нестійкість, суперечливість, фрагментарність, відповідна емоційність, несистематизованість.

Науково-теоретична політична свідомість відрізняється від буденної тим, що ґрунтується на цілеспрямованому дослідженні, постійному аналізі політичного процесу. А тому вона більш систематизована, цілісна, здатна до прогнозування розвитку та змін.

Виокремлюють також основні типи політичної свідомості: державну та недержавну.

Державний, або етатистський, тип політичної свідомості ґрунтується на позиції, що найвищими, найважливішими є інтереси держави (Н. Макіавеллі, Т. Гоббс).

Недержавний, або анархістський, тип політичної свідомості, навпаки, виникає там, де політичну владу вважають злом, а державу — експлуататором, ворогом свободи.

Основні функції політичної свідомості:

- пізнавальна — система знань про політичну дійсність загалом;
- оцінювальна — забезпечення і сприяння орієнтації у політичному житті на основі оцінювання політичних подій;
- регулятивна — орієнтування стосовно участі у політичному житті;
- інтегруюча — сприяння об'єднанню окремих соціальних груп, суб'єктів політичного процесу на основі спільних ідей, цінностей, установок;
- прогностична — передбачення особливостей розвитку політичного процесу, подій;
- нормативна — створення загальноприйнятого образу майбутнього.

Між наукою та ідеологією існують суттєві відмінності. Якщо основною метою науки є пошук абсолютної істини, то для ідеології основним є захист та обґрунтування інтересів певних соціальних сил. Наука більш єдина, цілісна,

ідеологія — більш урізноманітна, диференційована, оскільки політичні інтереси різних учасників політичного життя надто різняться.

Існує широке розмаїття теорій, ідей, ідеалів, інтересів, цінностей, програм, символів — усього того, з чого, власне, і складається кожна окрема конкретна ідеологія.

Як і більшість форм суспільної свідомості, політична свідомість має два рівні — ідеологічний та психологічний. Оскільки нас цікавить саме другий рівень, то політичну свідомість можна вважати сукупністю почуттів, усталених настроїв, традицій, ідей і певних теоретичних систем, які відображають найістотніші інтереси великих соціальних груп, їх ставлення одна до одної і до політичних інститутів суспільства.

Носіями політичної свідомості є багато суб'єктів: особистість, група, клас, нація, маса, суспільство. Свідомість кожного з цих суб'єктів має певні особливості і потребує окремого наукового розгляду.

До структури політичної свідомості входять такі компоненти:

- політико-психологічний — настрої, почуття, наміри, установки, мотиви, переконання, воля та ін.;

- політико-ідеологічний — цінності, ідеали, ідеї, доктрини, погляди, концепції, теорії;

- політико-дієвий — свідомість консервативна, ліберальна, радикальна, реформістська та ін.

Політична свідомість формується у процесі пізнання суб'єктом певних політико-владних відносин, політичних інтересів, установок, цінностей, а також у процесі політичного виховання, формування політичної культури суб'єкта політики.

Досить складним психолого-соціальним феноменом є національна самосвідомість як багаторівневе, багатофункціональне явище. Варто зазначити, що усвідомлення насамперед себе є основою усвідомлення інших, а відтак національна самосвідомість є передумовою, основою свідомого бачення та розуміння усього, що оточує націю. Аналогічно, що більше нація знає про своїх сусідів, інші спільноті, то більше вона пізнає і саму себе. Виходячи з цього про націю можна говорити, з одного боку, як про спільноту, що має специфічні ознаки та особливості, а з іншого — вона певною мірою набуває ознак, властивих іншим націям і народам.

3. Політичні ідеї та ідеології.

Проблему свідомості потрібно розглядати у тісному взаємозв'язку з проблемою цінностей ідеологій.

Для кожного суспільства характерні певні ідеї, цінності, норми, у тому числі й політичні. Усі вони мають соціальне коріння — історичне, економічне, політичне.

Політичні ідеї — не реальність, а уявне, позірне бачення людьми тих чи інших явищ, станів, тобто ідеї завжди відрізняються від реальності, вони лише окреслюють бажання людини, спонукають її до дії з метою реалізації ідей, їх перетворення на реально існуючі цінності.

Політичні ідеї, погляди, уявлення, об'єднуючись у певну систему, утворюють політичну ідеологію. Тому структурно політичні ідеології складаються з політичних теорій, ідей, суспільно-політичних ідеалів, цінностей, концепцій політичного розвитку, політичних символів, програм тощо.

Політичні ідеології виникли в епоху Просвітництва, коли була висунута ідея прогресу та обґрунтовано можливості створення раціонального суспільного порядку на основі певних, сформульованих людьми цілей.

Існує кілька тлумачень ідеології як суспільного явища.

Прихильники розширювального тлумачення ідеології, зокрема Т. Парсонс, вважають, що ідеологія — це система цінностей, властива конкретному суспільству, яка орієнтує соціальну діяльність у конкретному напрямку.

Директивне тлумачення ідеології було властиве марксистам. Вони намагалися відокремити ідеологію від інших форм політичної свідомості та вбачали в ній різновид наукового знання, притаманний певному соціальному класу, насамперед класу-гегемона — пролетаріату.

Відомі політологи, соціологи, політичні психологи М. Вебер, Е. Дюрк-гейм, К. Мангейм та інші наголошували на культурологічному тлумаченні ідеології.

Роль ідеологій у суспільному житті зумовлюють такі їх функції;

- орієнтаційна — спрямовує діяльність людей;
- інтегративна — узгоджує інтереси людей;
- соціально-представницька — відображає та захищає інтереси певних соціальних груп населення;
- амортизаційна — послаблює соціальне напруження;
- пропагандистська — формує відповідний імідж держави, класу, нації.

З-поміж багатьох ідеологій виокремлюють три основні, найпоширеніші — лібералізм, соціалізм і консерватизм.

Кожну з цих ідеологій можна також певним чином розмежовувати, розглядати різні її форми. Ліберальну ідеологію поділяють на класичний і сучасний лібералізм. Існує багато форм соціалізму, зокрема, часто його неправильно ототожнюють з марксизмом, соціал-демократією. Консерватизм можна розглядати також за різними модифікаціями — французькою, американською та ін.

Політичні ідеології виконують такі важливі соціальні функції, як пізнавальну, мобілізаційну, нормативно-регулювальну, контрольну, функцію політичної соціалізації.

Основою свідомості становлять знання, які засвоїла особа. Разом з тим свідомість — це не тільки знання, а й відповідне ставлення до них і, що дуже важливо, активне їх використання на практиці у процесі самореалізації, соціальних перетворень. Це потрібно враховувати і при визначенні та дослідженні феномена політичної свідомості.

Оскільки політична свідомість є вираженням інтересів людей, кожна група людей, клас формують свій тип ідеології, зумовлений їх місцем у системі суспільного виробництва, закріпленого відносинами власності.

Наявність і взаємодія різних типів політичної свідомості набирає форм ідеологічного протиставлення. Їх розглядають не лише в політичній психології, а й у таких науках, як філософія політики, конфліктологія, соціальна психологія, політологія та ін.

Політична свідомість має два рівні, які тісно переплітаються і взаємодіють — буденний (емпіричний) і теоретичний (науковий). Буденний рівень є результатом стихійного процесу духовного засвоєння дійсності, а теоретичний передбачає більш-менш організовану духовну діяльність. До такої діяльності потрібно бути не лише схильним, а й певною мірою підготовленим. Тут уже йдеться про відповідні політичні технології, або інженерії.

На буденному (емпіричному) рівні політична свідомість постає у формі певних відчуттів, уявлень, переживань, ілюзій тощо. Усвідомлення політики на теоретичному (науковому) рівні передбачає глибоке пізнання сутності політичних явищ, свідоме їх використання у вирішенні конкретних політичних завдань, коригування політичних рішень і дій.

Як своєрідне відображення дійсності політична свідомість має певну самостійність, оскільки знання людини про ті чи інші процеси та явища не є простим їх відображенням, а результатом творчого осмислення, опрацювання, усвідомлення.

Суспільства, як і рухи, партії, об'єднання, групи, окремих громадян, не можна уявити без ідеології, тобто системи певних ідей, що їх об'єднують або роз'єднують.

Політичні ідеології є різновидом ідеологій, сукупністю певних ідей, норм, цінностей, символів, традицій, які об'єднують людей, спонукають їх до спільної політичної дії, боротьби.

За всіх розбіжностей високих ідей, мети різні ідеології об'єктивно вимушені співіснувати в суспільстві навіть в умовах політичної боротьби. У демократичних суспільствах гостро постає питання не лише співіснування, а й встановлення діалогу між політичними опонентами.

Кожна ідеологія хоча й декларує певні позитивні ідеї, мету, все-таки досить обмежена; ідеологіям притаманні такі вади, як примітивізм, тенденційність, догматизм, надмірна системність.

Серед політологів, окремих політиків спостерігається певна упередженість стосовно поняття "державна ідеологія". Існує погляд, нібито такої ідеології не існує. Водночас вона існує як своєрідна рамкова ідеологія державного будівництва.

Ідеології надто живучі, здатні оновлюватися, мімікрувати, пристосовуватися до конкретних суспільно-політичних умов. Яскравим свідченням цього є комуністична, соціалістична ідеології. Потреба влади є причиною політичної поведінки, а отже, політична свідомість і політична поведінка взаємопов'язані, взаємозалежні, про що йтиметься далі.

Щоб стати фактором, який спричиняє дію, потреба має трансформуватися в мету (цілі). Формою її вираження є політична ідея.

Система поглядів та ідей, в яких усвідомлюється й оцінюється ставлення людей до дійсності та один до одного, а також міститься мета (програма) соціальної діяльності, становить ідеологію. Ще точніше: у сучасній політології ідеологію трактують як систему цінностей людей, що включені в політичну діяльність.

Висновок.

З огляду на вищенаведене політична свідомість відіграє у політичній психології важливу роль при цьому у її реалізації важливі структурні складові, а також не менш важливі є політичні ідеї та ідеології.

Література.

- Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч. посібник.-К.: МАУП, 2001. 136с.
Матвеев С.О. Політична психологія. Навчальний посібник. Київ: ЦУЛ, 2003.- 216с.
Ольшанский Д.В. Политическая психология.-СПб.: Питер, 2002.-57с.

Запитання.

- Що вивчає політична свідомість?
Які функції включає політична свідомість?
Які особливості і компоненти політичної свідомості?
Дайте визначення політичної ідеології.

Лекція 4.

Тема. Психологія політичного мислення.

Мета. Ознайомити студентів з поняттям психології політичного мислення, видами мислення, індивідуальними особливостями політичного мислення. Проаналізувати функції політичного мислення.

Вступ. Політичне мислення уможливує наукове пізнання всього, що зумовлює політику, її існування, пізнання сутності та особливостей політичних явищ і процесів, дає змогу не лише пізнавати, а й передбачати, прогнозувати розвиток політичних подій, сприяє формуванню особистості, її навичок, здібностей, політичної культури. Таке мислення політика розвивається і формується під час безпосередньої активної пізнавальної діяльності, під впливом і на основі всього досягнутого людством у процесі його історичного розвитку.

План.

1. Поняття мислення.
2. Види мислення.
3. Індивідуальні особливості політичного мислення.
4. Аналіз функцій політичного мислення.

Зміст лекції.

1. Поняття мислення.

Перш ніж перейти до питання вивчення політичного мислення необхідно ознайомитись з питанням мислення.

Мислення взагалі— це вища абстрактна форма пізнання об'єктивної реальності.

Політичне мислення пов'язане передусім з пізнанням реалій, що разом становлять політичне життя в усій його різноманітності. Іншими словами, політичне мислення — це опосередковане й узагальнене відображення людиною (політиком) політичних явищ і процесів об'єктивної дійсності в їх історичних, часових зв'язках і відносинах.

Як і будь-яке інше, політичне мислення щонайтісніше пов'язане з мовою — основним знаряддям формування та способом існування думки (думок).

Мислення, розумова діяльність людини взагалі органічно і нерозривно пов'язані також з реальною соціальною практикою, яка, власне, і є джерелом розумової діяльності.

Політичне мислення уможливує наукове пізнання всього, що зумовлює політику, її існування, пізнання суті та особливостей політичних явищ і процесів. Воно дає змогу не лише пізнавати, а й передбачати, прогнозувати розвиток політичних подій, сприяє формуванню особистості, її навичок, здібностей, політичної культури.

Політичне мислення політика розвивається і формується під час безпосередньої активної пізнавальної діяльності, під впливом і на основі всього досягнутого людством у процесі його історичного розвитку.

2. Види мислення.

У психології взагалі та в політичній психології конкретно активно дискутуються питання про тип політичного мислення як певний спосіб використання індивідом інформації для отримання відповідного результату. Дехто з учених підтримує погляд американського вченого Ш. Розенберга, який наголошує на існуванні трьох типів політичного мислення: послідовно-ситуаційного, лінійного та систематизованого.

Послідовно-ситуаційне мислення акцентує увагу на тому, що політична реальність — це нібито певна послідовність та узгодженість подій, явищ, ситуацій. Людям (політикам) з таким типом мислення важко абстрагуватися, узагальнювати, відшукувати певні аналогії.

Лінійне політичне мислення властиве тим, хто пов'язує певну політичну подію з якоюсь основою, а інші вважає похідними першої. Таке мислення доволі аналітичне.

Систематизоване політичне мислення притаманне тим, хто вважає, що політика будується на системі певних відносин, явищ, процесів, подій.

Політичному мисленню властиві практично такі самі розумові дії та операції, як і будь-якому іншому, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, класифікація, систематизація.

Таке саме стосується і форм мислення, позаяк результати процесу мислення (думки), як відомо, існують у формі суджень, міркувань, умовиводів і понять.

Окремо слід згадати індивідуальні особливості політичного мислення. Вони зумовлені характером життя людини-політика, особливостями діяльності, типом нервової діяльності, співвідношенням сигнальних систем.

2. Індивідуальні особливості політичного мислення.

Коротко охарактеризуємо основні індивідуальні особливості мислення.

Самостійність мислення. Вона притаманна людям (у тому числі тим, хто займається політикою), здатним самостійно ставити перед собою і розв'язувати певні завдання без допомоги ззовні, з боку інших людей. Такі люди доволі активно й ефективно враховують і використовують крім власного досвід інших людей, творчо його опрацьовують, критично підходять до аналізу теорії та практики суспільного життя.

Критичність мислення. Люди з такою особливістю мислення не просто критично оцінюють усе, що знають, бачать, уміють і роблять самі та інші люди, вони не піддаються сліпо впливу думок, поглядів, спонукань інших людей. Як правило, такі люди (політики) добре володіють мистецтвом визначення відмінності між "за" і "проти", прийняття виважених рішень. Обидві ці особливості мислення, як правило, формуються зі здобуттям людиною не лише знань, а й відповідного життєвого досвіду.

Глибина мислення. Ця особливість мислення властива людям (політикам), які вмюють глибоко проникати в сутнісні особливості певних сентенцій, явищ, подій; відокремлювати основне від другорядного, стороннього; визначати причинно-наслідкові зв'язки та особливості розвитку суспільних явищ тощо.

Гнучкість мислення. Така особливість мислення обмежено поширена. Вона властива тим, хто вміє швидко змінювати думки, звільняючись від того, що вже закріпилося в них самих, в їхній свідомості в результаті життєвої практики, або що є недосконалим, хибним, застарілим, неточним. Такі політики швидко опановують різноманітні й особливо прогресивні політичні технології і досконало ними володіють. Або вміють вдало діяти під їх впливом. Уміння вибирати часто нетрадиційні, нестандартні прийоми та засоби вирішення конкретних проблем допомагає таким політикам добре адаптуватися до конкретної суспільної, політичної ситуації, діяти раціонально та ефективно.

Широта мислення. Якщо людина (політик) здатна охоплювати широке коло питань, пов'язувати їх, виокремлювати основне і другорядне й після цього приймати альтернативно-оптимальні рішення, це означає, що вона глибокодумна. Така якість найчастіше характерна для людей високоосвічених, ерудованих, з широким кругозором.

Швидкість мислення. Така якість притаманна людям (політикам), які вміють швидко розібратися у складних ситуаціях, приймаючи найпоміркованіші, правильні, найоптимальніші рішення. Певною мірою швидкість мислення залежить і від психологічного стану людини, рухливості її нервових процесів, однак здебільшого люди набувають такої якості в результаті ґрунтового навчання, тренування власної розумової діяльності.

Творчість мислення. Ця якість особливо потрібна людині, що займається духовною, творчою, політичною діяльністю. Вона пов'язана насамперед з умінням мислити нестандартно, оригінально, досконало володіти знаннями і досвідом діяльності інших людей, приймати нестандартні рішення.

4. Аналіз функцій політичного мислення.

Зазначені індивідуальні особливості політичного мислення розвиваються і вдосконалюються лише у процесі постійної розумової та практичної діяльності людини.

Будь-яка політична дія є результатом почуттєвого сприйняття, відповідного осмислення конкретних ситуацій, явищ, вчинків найрізноманітніших суб'єктів політики.

Аналізуючи політичні події, явища, процеси, політик постійно повинен розглядати їх не лише в сутнісному стані, а й стосовно психології окремих суб'єктів.

Синтезуючи політичні явища, політик ставить за мету визначити логіку їх розвитку, спрогнозувати перебіг подій, усвідомити, кому і якою мірою певні дії потрібні й вигідні.

У політичному мисленні своєрідно виявляються абстрагування та конкретизація, оскільки будь-які дії мають бути перекладені мовою політики з огляду на політичні ідеї, цілі, погляди, позиції, інтереси.

Політичний аналіз передбачає, по-перше, вивчення взаємодії функціонуючих структур у політиці, а по-друге — встановлення зв'язків і особливостей, розвиток і використання яких можуть забезпечити найбільший ефект у політиці.

Своєрідною функцією процесу політичного мислення є політична ідеалізація. Для ідеальних побудов, прогнозів у політиці потрібні раціональні,

виважені підстави, засади, на яких такі прогнози базуються. За інших обставин політична ідеалізація є елементарним фантазуванням, прожектерством і реальних успіхів політику, політичній силі не гарантують.

Вкрай обережно політик повинен використовувати різні аналогії у процесі політичного мислення, позаяк такий шлях пошуку істини, прийняття політичного рішення доволі спрощений. Аналогія не може бути достатнім аргументом при прийнятті політичного рішення, оскільки ідеально схожих політичних процесів практично не існує та й не може існувати.

З огляду на те що в політичній діяльності доволі поширене моделювання як розумове уявлення про щось більш-менш конкретне (програми партій, рухів, державні плани, економічні моделі тощо), політичне моделювання предметне і широко застосовується.

Завершити розгляд проблем політичного мислення доцільно низкою новел.

Певною мірою всі люди однакові. Це найпомітніше спостерігається тоді, коли вони належать до однієї раси, нації, етносу, культури. Однак між людьми є багато й такого, що робить кожного неповторним, особливим. Це — особистісна неповторність, позаяк кожна людина — виключний, унікальний витвір природи і Бога. Будь-які спроби нівелювати людей, звести до певного шаблону, стандарту, залишити без власних відмінностей одно-значно призводять до трагедій сотень тисяч громадян. Підтвердженням цього є колишні тоталітарні системи комуністичного виховання, які заподіяли величезної шкоди насамперед пересічним людям, яких позбавляли особистісних рис, називаючи єдиною спільнотою — "радянським народом".

Концепції особистості багато. Однак найчастіше психологи і психіатри використовують цей термін для позначення особливо-го стилю поведінки, що найпомітніше засвідчує особистість.

Індивідуальні відмінності людей найбільшою мірою виявляються в їх темпераменті, манері поведінки, спілкуванні. Ці відмінності істотно впливають на характер, особливості політичної, суспільно корисної діяльності. Саме тому в політиці широко використовують такі явища, як імідж, іміджемейкерство. Вони передбачають створення або довершення своєрідного портрета політика, громадського діяча з метою зробити його яскравішим, вигіднішим, помітнішим. За основу створення кращого іміджу політика беруть найяскравіші його риси, відмінності або створюють їх штучно.

Кожна людина як особистість має певні потенціали розвитку. Найважливішим є духовний потенціал як результат усієї життєдіяльності людини — її праці, пізнання, спілкування. Іншими словами, крім конституційно-психологічних передумов формування індивідуальності, які людина певною мірою успадковує природно, генетично, існує ще суттєвіше — те, що напрацьовується переважно цілеспрямовано впродовж усього життя. Це напрацювання може мати різний зміст, характер, особливості й часто навіть вступати в суперечність з тим, що є в людині генетично, від її природного стану, обдарування, здібностей. Отже, неповторність, своєрідність людини — це поєднання генетичної і розвинутої, набутої неповторності, а духовно-психологічний потенціал не статичний. Звідси виключно унікальна роль освіти,

виховання, їх вплив на духовний розвиток і становлення людини як суб'єкта всіх соціальних перетворень.

У процесі політичної діяльності, як і будь-якої іншої, і особливо розумової, людина стикається з різноманітними соціально-психологічними бар'єрами, намагається їх обійти або подолати. Насамперед це соціально-психологічні бар'єри діяльності та спілкування. Так, досягнення, здобуття нових, ґрунтовніших знань потребують твердості, цілеспрямованості, працелюбності, щоб примусити себе засвоїти нову, складнішу інформацію. Отже, самовдосконалення, саморозвиток — це складний, суперечливий психологічний процес, де домінуючу роль відіграє не так зовнішній виховний вплив на особистість, як її власна воля, цілеспрямованість і працелюбність.

Висновок.

Таким чином, Політичному мисленню властиві практично такі ж розумові дії і операції, як і будь-якому іншому, зокрема аналіз, синтез, порівняння, узагальнення, абстрагування, класифікація, систематизація. Те саме стосується і форм мислення, оскільки результати процесу мислення (думки), як відомо, існують у формі суджень, міркувань, умовиводів і понять.

Література.

Бебик В. М. Менеджмент виборчої кампанії: ресурси, технології, маркетинг: Навч.- метод. посіб. — К., 2001.
Головатий М. Ф. Мистецтво політичної діяльності. — К., 2002.
Головатий М. Ф. Політична психологія. — К., 2001.
Головатий М. Ф. Професія — політик. — К., 2000.
Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина української держави: Зб. наук. праць / За заг. ред. В. М. Литвина та М. М. Слюсаревського. — К., 2001. — Вип. 3.

Запитання.

Що вивчає політичне мислення?
Які функції політичного мислення?
Які індивідуальні особливості політичного мислення?

Лекція 5.

Тема. Психологія влади .

Мета. Ознайомити студентів з поняттям влади, концепціями психології влади, а також з найважливішими класифікаційними ознаками влади.

Вступ. Визначаючи психологічну природу явища влади, потрібно підкреслити зв'язок між психологічною та громадською природою влади. Прагнення до влади ,або відхід від неї. краще чи гірше пристосування до неї – все це психологічні явища. Однак фактичний доступ до влади, характер відносин влади, методи її здійснення – це соціальні явища, що визначаються суспільною системою в цілому, і перш за все економічним ладом суспільства і впливає з цього укладу класової структури.

План.

- 1.Психологія влади у працях дослідників.
- 2.Концепції психології влади.
- 3.Найважливіші класифікаційні ознаки влади.

Зміст лекції.

1.Психологія влади у працях дослідників.

Психології влади присвячено велика кількість досліджень. Жодне політичне явище не привертає до себе такої уваги і в той же час жодне з них не служить предметом такого тотального замовчування, як політична влада. Відомості про владу містять політологія, соціологія, філософія, література, історія та багато інших наук. Незважаючи на це, досліджень, присвячених психології влади, явно недостатньо, притому, що знання про владу, її законах і механізмах є одними з ключових; практики, що приходять в політику, знаходять мало наукових відомостей для організації своєї діяльності. Звертає на себе увагу те, що наявні дослідження присвячені лише тим чи іншим приватним випадків прояву влади. Для розуміння психологічної природи влади вимагається ретельно обґрунтоване узагальнення самих різних відомостей про її природу. Як інструмент такого узагальнення найбільш ефективним сьогодні представляється системний підхід. Саме завдяки владі визначаються кордони, території держави і реалізуються особисті та загальні інтереси людей. Важливою функцією влади є також встановлення загальнообов'язкових норм суспільного життя і контроль за їх дотриманням. Влада завжди є ареною найгострішої боротьби між усіма, хто її бажав і бажає, оскільки в кожному суспільстві існує величезне розмаїття інтересів, запитів і потреб. Влада не просто одна з об'єктивних умов існування суспільства, розвитку політичного життя. Вона є сполучною ланкою політичної системи суспільства, оскільки зумовлює існування і взаємодію всіх суб'єктів політичного процесу, відображає і захищає корінні інтереси і сукупну волю політичних суб'єктів.

Завдяки багатоаспектності феномена влади з'явилося багато спеціальних термінів і понять, таких як автократія, бюрократія, аристократія, демократія, меритократія, партократія, охлократія, технократія, монархія, олігархія, що, по суті, перетворює владу на одну з центральних категорій політики.

Влада не просто важливий атрибут політичної системи. Це найголовніша з багатьох потреб людини. Практично немає тих, хто не прагнув би досягти влади і слави. При цьому набути слави легко, якщо маєш владу.

За визначенням А. Адлера, "потяг до особистої влади є не що інше, як конкретизація бажання стати досконалішим".

Бажання влади виникає, як правило, у двох основних формах:

- експлікативне (від фр. *explicite* — чітко означене) — притаманне не всім, а лише лідерам;
- імплікативне (від фр. *implicite* — приховане, нечітко окреслене) — властиве тим, хто йде разом з лідером, за ним, сподіваючись, що в разі його перемоги, перемоги його групи і їм перепаде частка влади.

У вітчизняній і зарубіжній літературі можна знайти різні визначення поняття "влада". Зокрема, М. Вебер започаткував так званий позитивістсько-соціологічний підхід до визначення влади. Згідно з його твердженням, в основу влади покладено визнання певної асиметричності відносин між суб'єктами, що їй уможлиблює вплив одного суб'єкта на іншого.

Відомий зарубіжний політолог Б. Рассел визначав владу як спроможність змінювати відносини між людьми, а концентрованим проявом влади називав відносини владарювання — підкорення.

У вітчизняній літературі владу трактують так: а) відносини командування і підпорядкування у суспільній групі, державі, суспільстві; б) вольовий елемент, що виражається у здатності одних нав'язувати свою волю іншим за допомогою різних важелів — примусу, переконання, підпорядкування; в) інститут, тобто відповідно організована установа, здатна забезпечувати певну єдність дій, усталений суспільний порядок.

Отже. Влада — це організована сила, яка забезпечує здатність, право і можливість певних соціальних спільнот підпорядковувати своїй волі підвладних, примушувати їх до певних дій, розпоряджатися поведінкою і навіть самим життям людей.

2. Концепції психології влади.

У сучасних концепціях влади центральне місце посідає проблема джерел або основ влади, пошук моделей її існування, відтворення і концентрації. Таку основу влади багато фахівців вбачають у суперечностях або несиметричності функцій, можливостей держави і громадянського суспільства.

Прихильники біхевіоризму вважають, що влада проявляється в силі, здібностях, які їй використовуються як засіб реалізації волі.

Важливою проблемою влади є також її легітимність.

Існує влада легітимна (від лат. *legitimus* — законний) і нелегітимна, тобто незаконна. Кожна з них встановлюється мирним або насильницьким шляхом. Перший шлях, як правило, довший, тяжкий, еволюційний, однак саме він у подальшому забезпечує владі багато переваг і впевненість у завтрашньому дні.

Загалом виокремлюють три рівні легітимності влади: ідеологічний, структурний і персоналізований.

Ідеологічний рівень легітимності влади базується на відповідності влади конкретному типу соціалізації у певному суспільстві. Він виявляється також у тому, якою мірою маси довіряють знанням, професіоналізмові тих, хто ними керує. Практика свідчить, що довіра до влади знижується, коли управлінці не виконують або погано виконують свої обіцянки.

Структурний рівень легітимності влади властивий для досить стабільних суспільств, де влада сформована і діє на основі встановлених, відомих правил, тобто люди вірять, що політична система, у якій вони живуть, існує загалом закономірно, об'єктивно.

Персоналізований рівень легітимності влади пов'язаний з конкретною особою, діяльність якої схвалюється народом, визнається іноді мало не ідеальною. Ідеться про харизматичних лідерів, політичних, громадських діячів.

Зарубіжні фахівці в цілому характеризують феномен влади за чотирма напрямками: біхевіористським, теологічним, інструменталістським і структуралістським.

Біхевіористи (Ф. Ніцше, Б. Скіннер, Б. Рассел) вважають, що більшість людей неспроможні бути ініціаторами будь-чого, а влада є певним типом поведінки, здатної відповідно впливати на інших людей, на їх поведінку.

Теологи вважають, що влада є засобом обміну. Щоб якомога успішніше реалізувати певні суспільні цілі, її віддають тому (тим), хто найкраще може нею розпорядитися в інтересах багатьох. Інакше кажучи, влада, як усе інше, є засобом ринкових відносин.

Інструменталісти трактують владу як набір певних інструментів, завдяки яким вона власне здійснюється. На думку, зокрема, О. Тоффлера, домінуючим інструментом влади є багатство, сила і знання. У зв'язку з підвищенням у житті людей ролі знань інструменталістські теорії досить популярні.

Структуралісти розглядають владу як структуру певних відносин між підлеглими та їхніми керівниками, тобто як співвідношення винагород і покарань.

За визначенням М. Вебера, існує влада трьох типів: традиційна, харизматична, раціональна.

Традиційна влада базується на вірі підлеглих у її законність, а також характеризується наявністю традиційних норм, на які постійно посилається той, хто здійснює владу.

Харизматична влада ґрунтується на вірі в те, що її носій має виняткові, майже магічні здібності, завдяки яким і здійснює таку владу.

Раціональна влада передбачає всевладдя раціональної бюрократії та максимально демократичний механізм вибору того, хто здійснює владу.

Влада — не абстракція. Це конкретна сукупність людей і законів, об'єднаних спільною ідеєю. Фактично політичний та економічний успіх будь-кого гарантується лише тоді, коли метою влади є оволодіння не природними чи іншими багатствами, а свідомістю людей.

Виокремлюють кілька джерел влади: влада винагороди, примусу або стягнення, нормативна, еталону, знавця, інформаційна.

Влада має певні функції. Основні з них — владарювання, керівництво, управління, організація, контроль.

3. Найважливіші класифікаційні ознаки влади.

Як суспільне явище влада має певний структурний зміст, на основі якого її можна класифікувати. Найважливіші класифікаційні ознаки влади:

- сфера функціонування (політична, економічна, духовна, сімейна та ін.);
- обсяг прерогативи (державна, регіональна, місцева, міжнародна);
- суб'єкт (людина, соціальна група, клас, партія, народ);
- формально-структурні ознаки (єдиновладдя, двовладдя, багатовладдя, олігархія, аристократія);
- методи здійснення (наси́льство, панування, примус, переконання);
- обсяг (одноосібна, колективна, групова);
- резким управлінням (деспотичний, тоталітарний, авторитарний, демократичний).

Досить часто політична думка розглядає владу в її широкому та вузькому розумінні. В широкому розумінні йдеться про всю систему влади, основою якої є волевиявлення народу або певної соціальної структури, групи; у вузькому значенні поняття влади пов'язане з її організаційним аспектом, функціональним навантаженням, що здебільшого має правову форму.

Характерні властивості політичної влади:

- спроможність, готовність суб'єкта влади виявляти відповідну політичну волю;
- очолювання різних політичних суб'єктів усього навколишнього політичного простору через взаємодію з ними;
- наявність політичних структур, організацій, через які суб'єкти політичного волевиявлення здійснюють політичну діяльність;
- усвідомлення політичного інтересу і конкретних політичних потреб;
- забезпечення соціального панування в суспільстві суб'єкта політичної влади.

Політична влада існує у різних формах. Розрізняють партійну владу, інформаційну, владу громадських організацій і об'єднань та ін. Центральним знаряддям влади є державна влада. Саме навколо неї завжди точиться найгостріша боротьба, відбувається політичний процес.

У різних суспільствах різними є джерела, носії влади. Носієм влади у демократичних суспільствах є насамперед народ, а політична влада, по суті, покликана звести до спільного знаменника розрізнену волю всіх соціальних суб'єктів. Ідеться про єдину волю суспільства і держави, що якраз і є запорукою формування громадянського суспільства.

Застосовувати владу можна переважно двома способами -маніпулюванням і впливом. Обидва способи передбачають застосування конкретних засобів і дій, які ще називають політичними технологіями.

Нестабільному суспільству потрібна не демократія, а насамперед сильна влада, оскільки широка демократія можлива лише за умови високого рівня загальної та політичної культури громадян. Через її брак, відсутність об'єднувальної ідеї, постійні суперечності між політичними партіями, соціальними кланами, групами країна найчастіше потопає у чварах, суперечках, міжнаціональних конфліктах.

Будь-яка влада здатна з часом втрачати ефективність, тобто відбувається ерозія влади. Про це свідчать зниження ефективності управлінських дій, підвищення рівня простого адміністрування тощо. Причиною ерозії влади є й

те, що змінюються мотиви діяльності особи, політичної сили. Наприклад, до отримання влади політик ставив перед собою благородні цілі пращувати в ім'я людей, їхніх інтересів, а після її здобуття прагне лише втримувати її і задовольняти власні інтереси. Ерозію влади посилюють також відсутність заходів щодо вдосконалення стилю керівництва, діяльності, критика влади з боку інших тощо.

Виокремлюють такі основні види політичної влади: державну; органів самоврядування; політичних груп, сил, партій, об'єднань, окремих політичних лідерів; засобів масової інформації.

Серед зазначених видів влади особливе місце посідає державна влада, оскільки вона значною мірою є автономною, ізольованою, здійснюється спеціальним апаратом, має повну монополію, скажімо, у прийнятті законів, нормативних актів.

Висновок.

Отже, влада є складним суспільним феноменом, що проявляється на всіх рівнях і в усіх сферах суспільного життя, і значною мірою детермінована соціально-психологічними особливостями її носіїв і суб'єктів. Влада — це можливість і здатність одних впливати на інших, використовуючи для цього засоби насильства, примусу, право або авторитет. Нерідко перелічені складові механізми впливу взаємодоповнюються і взаємопоєднуються.

Література.

- Бурдяк В. Політична культура, ідеологія, психологія: Навч. посіб. / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. — Чернівці : Рута, 2000. — 104с.
- Головатий М. Політична психологія: Підручник для студ. вищих навч. закл. / Міжрегіональна академія управління персоналом. — К. : МАУП, 2006. — 400с.
- Кудіна В. В., Позняк Д. В. Політична психологія=Political psychology: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Київський славістичний ун-т. — К. : КСУ, 2002. — 97с.
- Матвеев С. О., Добродум О. В., Димова О. В. Політична психологія: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / С.О. Матвеев (ред.). — К. : ЦУЛ, 2003. — 216с.
- Політична психологія: Конспект лекцій до навчального модуля / Українська Академія держ. управління при Президентові України / М.М. Логунова (уклад.). — К. : УАДУ, 2002. — 64с.

Запитання.

Влада. Її визначення вітчизняними та зарубіжними спеціалістами.

Особливості типів та джерел влади.

Найважливіші класифікаційні ознаки влади.

Поняття легітимності влади.

2.1. Теоретичні засади вивчення політичної психології

Тема 1. Політична психологія як наука і навчальна дисципліна.

Проблеми, функції і завдання політичної психології. Поняття політичної психології її предмет та функції. Політична свідомість, сфери, типи, функції. Особливості політичного мислення. Взаємозв'язок політичної психології з іншими науками. Історичний розвиток політичної психології. Методи у політичній психології.

Тема 2. Основні особливості політичної психології.

1. Особливості політичної психології.
2. Форми виявлення політичної психології:
  - а) політичні цінності;
  - б) політичні потреби;
  - в) політичні інтереси;
  - г) політичні думки;
  - д) політичні міфи;
  - е) політичні традиції.

Тема 3. Політична свідомість як психологічний феномен.

Поняття свідомості у психології. Типи та види політичної свідомості. Політичні ідеї та ідеологія.

Тема 4. Психологія політичного мислення.

Поняття та основні категорії політичного мислення. Специфіка політичного мислення. Маса і масова свідомість. Індивідуальні особливості політичного мислення. Методи політичного мислення. Аналіз функцій політичного мислення.

Тема 5. Психологія масової свідомості та громадської думки.

Класифікація груп у політичній психології. Психологічна характеристика маси у працях дослідників. Психологія масової свідомості. Психологічні особливості масової свідомості. Психологія громадської думки.

Тема 6. Психологія влади.

Влада та її визначення вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Концепції психології влади. Найважливіші класифікаційні ознаки психології влади.

Тема 7. Політична психологія іміджу.

Психологічний аспект сутності іміджу політика. Особливості іміджу політика в сучасній Україні. Шляхи побудови політичного іміджу. Соціальний та гендерний аспекти іміджу політика.

Тема 8. Психологічні особливості маніпулювання у політиці.

Сутність політичної маніпуляції. Технології маніпулювання масами. Маніпуляція свідомістю громадськості засобами ЗМІ. Технології маніпуляції у політичній боротьбі (маніпуляція у інформаційній війні серед політиків).

3. Тематичний план семінарських занять з курсу "Політична психологія".

№ п/п	Теми семінарських занять	Кількість годин
1	Предмет політичної психології. Методологічні засади політичної психології.	2
2	Психологія політичної діяльності та політичної влади. Політична соціалізація.	2
3	Психологічні аспекти політичного лідерства .	2
4	Політична культура. Психологічні основи ведення виборчої кампанії.	2
5	Психологічні основи попередження та розв'язання політичних конфліктів. Психологічні аспекти політичного тероризму.	2
6	Масові психічні стани та прояви в політиці.	2
7	Психологічні характеристики політичної маніпуляції та інформаційно-психологічна безпека в політичних відносинах. Технологія політичного іміджу. Мова політичних жестів	4
	Всього годин	16

3.1. Плани семінарських занять з курсу «Політична психологія»

Семінарське заняття №1 (2 год.)

Предмет політичної психології. Методологічні засади політичної психології.

1. Політична психологія як наука (введення в курс)
2. Поняття про політику
3. Поняття політичної психології (становлення та основні етапи розвитку)
4. Предмет, об'єкт та методи політичної психології
5. Особливості та форми виявлення політичної психології
6. Політична психологія та інші науки
7. Політична свідомість та ментальність

Основні поняття: поняття про політику, політична психологія, об'єкт політичної психології, предмет політичної психології, психоаналітичний напрямок, політичний біхевіоризм, функції політичної психології, методи політичної психології, політичні цінності, політичні потреби, політичні інтереси, політичні думки, політичні міфи, політичні традиції.

Література

Основна

1. Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч.посібник.-К.: МАУП, 2001.-136с.
2. Матвеев С.О. Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.-216с.
3. Ольшанский Д.В. Политическая психология. –СПб.:Питер, 2002. –576с.
4. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с.
5. Козлов В.В., Новиков В.В., Гришин Е.В. Политическая психология. - М.: 2010. – 458 с.

Додаткова

1. *Бибик В.* Основи теоретичної та практичної політології. — К., 1994.
2. *Голев С.В.* Политическая психология: словарь-справочник (Учебное пособие для высших учебных заведений). – Херсон, 2004. - 160 с.
3. *Слюсаревський М. М.* Идеологія як рівень суспільної психології та проблема її "взаємин" з освітою і психологічною наукою // Психолого-педагогічна наука і суспільна практика: Матеріали методологічного семінару Академії педагогічних наук України, 12 листоп. 1998р.— К.: Гнозис, 1998.—С. 17-27.

Самостійна робота:

Відповісти на контрольні питання:

1. Розкрити зміст поняття “політична психологія”, його генеза.
2. Предмет і метод політичної психології.
3. Основні напрямки політичної психології.
4. Предмет і метод дослідження політичної психології.
5. Політичні цінності, політичні потреби, політичні інтереси, політичні думки, політичні міфи, політичні традиції.
6. Взаємозв’язок політичної психології з іншими науками, насамперед суспільними.

Семінарське заняття №2 (2 год.)

Психологія політичної діяльності та політичної влади. Політична соціалізація.

1. Політична людина в психології політичної діяльності.
2. Політична діяльність та соціально-психологічні фактори її оптимізації.
3. Психологічні аспекти політичної влади.
4. Психологічні проблеми підготовки професійних політиків.
5. Політична соціалізація.

Основні поняття: політична діяльність, „людина дополітична”, „людина політична”, „людина дополітична без влади”, „людина політична без влади”, „людина дополітична при владі”, „людина політична при владі”, політична активність, політична поведінка, геліопеноз, геопеноз, біопеноз, психопеноз, політопеноз, технопеноз, консопеноз, культуропеноз, соціалізація, політична соціалізація.

Література:

Основна

1. *Головатий М.Ф.* Політична психологія: Навч.посібник.-К.: МАУП, 2001.-136с.
2. *Матвеев С.О.* Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.-216с.
3. *Ольшанский Д.В.* Политическая психология. – СПб.: Питер, 2002. –576
4. *Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с.*

Додаткова

1. *Шестопал Е. Б.* Очерки политической психологии. — М., 1990.
2. *Юрьев А. И.* Введение в политическую психологию. - СПб., 1992.

Самостійна робота:

Законспектувати:

1. Зробити конспект етапів політичної соціалізації, типів політичної соціалізації

та механізмів політичної соціалізації (Матвеев С.О. Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.- С. 28-40).

2. Словарні статті: «Власть», «Классификация людей по их отношению к власти», «Политическая власть», «Принципы власти», «Функции власти» / 3 книги: Крысько В.Г. Социальная психология: словарь-справочник. –МН.: Харвест, М.: АСТ, 2001. – 688 с. (Библиотека практической психологии).

3. Підготувати схему „Політична людина в психології політичної діяльності”.

Семинарське заняття №3. (2 год.) Психологічні аспекти політичного лідерства.

1. Поняття про лідерство та сучасні концепції політичного лідерства.
2. Потреби та мотиви лідерів, що впливають на політичну поведінку.
2. Основні вимоги до особистості політичного лідера.
3. Проблема формування позитивного іміджу політичного лідерства.
4. Політичні еліти і лідерство.

Основні поняття: лідер, керівник, політичний лідер, лідерство, харизматичні теорії, ситуативні теорії лідерства, особистісно-ситуативні теорії, теорія очікування-взаємодії, інструментальне та емоційне лідерство, мотиваційна теорія лідерства, атрибутивні теорії. Я-концепція політичного лідера, самооцінка, потреби і мотиви лідерів, політичний імідж лідера, політичні еліти.

Література

Основна

1. Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч.посібник.-К.: МАУП, 2001.- 136с.
2. Матвеев С.О. Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.-216с.
3. Гозман Л.Я., Шестопал Е.Б. Политическая психология. Ростов-на-Дону, Издательство “Феникс”, 1996. – 448 с.
4. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с.

Додаткова

1. Егорова Е. В. Психологические методики исследования личности политических лидеров капиталистических стран. — М., 1988.
2. Голев С.В. Политическая психология: словарь-справочник (Учебное пособие для высших учебных заведений). – Херсон, 2004. - 160 с.
3. Имидж лидера. Психологическое пособие для политиков / Под ред. Е. В. Егоровой-Гантман. - М., 1994.

4. Кухта Б., Теплоухова Н. Політичні еліти і лідерство. — Л., 1995.

5. Почепцов Г. Имиджмейкер. — К., 1995.

Самостійно підготувати класифікацію лідерів в політиці на базі вивчення відповідних темі розділів з наступної літератури:

1. Гозман Л.Я., Шестопал Е.Б. Политическая психология. Ростов-на-Дону, Издательство “Феникс”, 1996. — 448 с.

2. Ольшанский Д.В. Политическая психология. — СПб.: Питер, 2002. — 576 с.

3. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. — М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. — 858 с.

Самостійна робота

1. Дайте характеристику витоків, міста, статусу та перспектив політичної психології.

2. Розкрийте ціль, завдання та функції політичної психології та умов їх продуктивного виконання.

3. Визначте основні характеристики об'єкту, предмету та методів політичної психології.

4. Розкрийте теоретико-методологічні та прикладні засади політичної психології.

5. Дайте характеристику основних шкіл та концепцій сучасної політичної психології.

Семинарське заняття №4 (2 год.)

Політична культура. Психологічні основи ведення виборчої кампанії

1. Поняття про політичну культуру.

2. Формування та еволюція політичної культури.

3. Основні елементи політичної культури.

4. Типи політичної культури.

5. Основні стратегії ведення виборчої кампанії.

6. Засоби наочної агітації у процесі ведення виборчої кампанії.

7. Імідж кандидата виборчої компанії.

Основні поняття: політична культура, національний характер, типи політичної культури: патріархальна, підданська та активістка, політична еліта. Передвиборча агітація, стратегія і тактика в виборчої кампанії, слоган виборчої кампанії, імідж кандидата.

Література

Основна

1. Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч.посібник.-К.: МАУП, 2001.-136с.

2. Матвеев С.О. Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.-216с.

3. Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. — М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. — 858 с.

Додаткова

1. Лісовий В. С. Поняття політичної культури. Політична культура українців // Феномен української культури: методологічні засади осмислення. — К., 1996.

2. Имидж лидера: Психологическое пособие для политиков / Под ред. Е. В. Егоровой-Гантман. - М.: 0-во "Знание" России, 1994. -265с.

Самостійна робота:

1. Законспектувати статтю “Политическая культура как синтез политического сознания, менталитета и поведения», -С. 179-205 / 3

книги: Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с.

2. Підготувати методичні матеріали для проведення тренінгу на тему: “Засоби створення політичного іміджу кандидата в депутати, або політичного лідера”.

3. Підготувати відповіді на контрольні запитання:

1. Основні типи політичної культури.
2. Рівні політичної культури.
3. Основні функції політичної культури.

Підсумкова письмова контрольна робота №1.

Контрольні завдання до теми „Предмет, структура, та методи політичної психології”

1. Зміст поняття „політична психологія”, його генеза.
2. Методи досліджень політичної психології.
3. Основні напрямки політичної психології.
4. Основні особливості політичної психології.
5. Політика як система.
6. Політика як процес.
7. Політика як система правил гри.
8. Політика як система цінностей, норм та установок.
9. Політика як вид людської діяльності.
11. Становлення та основні етапи розвитку політичної психології.
12. Взаємозв'язок політичної психології з іншими науками, насамперед суспільними.
13. Сутність політичної свідомості та ментальності.
14. Характеристика взаємозв'язку прикладної соціальної психології та політики.

Контрольні завдання до теми „Психологія політичної діяльності та політичної влади”

1. Сутність психології політичної діяльності.
  2. Зміст і види політичної діяльності.
  3. Психологічний зміст труда в політиці.
  4. Дайте характеристику поняттю політичного маркетингу.
  5. Функції та види політичного маркетингу.
  6. Загальна характеристика феномену „влада”.
  7. Легітимність влади та її рівні.
  8. Характеристика феномену влади за чотирма напрямками: біхевіористським, теологічним, інструменталістським, і структуралістським.
  9. Визначення трьох типів влади по М. Веберу.
  10. Найважливіші класифікаційні ознаки влади.
  11. Характерні властивості політичної влади.
- Контрольні завдання до теми „Психологічні аспекти політичного лідерства”

1. Поняття лідерства в політичній психології.
2. Диференціація суб'єктів політичного процесу по А. Боднару.
3. Характеристика статусів політичного лідера.
4. Назвіть моделі типології лідерства за Б. Паригіним.
5. Критерії, за якими розділяють типи політичного лідерства.
6. „Я”- концепція політичного лідера.
7. Типологія лідерства за Р. Зиллером.
8. Вплив самооцінки на політичне лідерство.
9. Характеристика потреб та мотивів лідерів, що впливають на політичну поведінку.
10. Концепція функціонально-рольового підходу до лідерства за М. Херманном.
11. Класифікація лідерів за їх політичною активністю, за ставленням до власної компетенції.
12. Назвіть найтипівіші риси політичного лідера.
13. Риса політичного лідера загальнонаціонального, загальнодержавного масштабу.

14. Імідж політичного лідера. Іміджбїлдінгові технології.
15. Політичний лідер в Україні (загальна характеристика).
16. Політичні еліти і лідерство.
17. Проблеми відбору та формування політичних лідерів.

Контрольні питання до теми „*Психологічні чинники політичної культури*”

1. Назвіть основні загальні підходи до трактування поняття „політична культура” фахівцями.
2. Типи політичної культури за С. Вебером: патріархальна, підданська та активістська.
3. Структура політичної культури та її визначення.
4. Назвіть загальні функції, які виконує політична культура у житті суспільства.
5. Системотворчі ознаки ментальності українців.
6. Співвідношення понять „національний характер” та „політична культура” в історичному вимірі.
7. Основні типи політичної культури: психологічні, узагальнені, „об’єктивні”, евристичні.
8. Формування та еволюція політичної культури.

Контрольні питання до теми „*Психологічні основи ведення виборчої кампанії*”

1. Політична реклама і агітація в передвиборчій кампанії.
2. Стратегія і тактика в передвиборчій кампанії.
3. Концептуальне проектування і стратегічне планування всієї виборчої кампанії.
4. Слоган в виборчій кампанії.
5. Імідж кандидата в виборчій кампанії.
6. Деякі прийоми та методи дискредитації опонента та „брудні” виборчі трюки.
7. Організаційні аспекти спостереження за ходом голосування та запобігання фальсифікації підсумків виборів.

8. Особливості кампанії по спостереженню за ходом голосування.

Семинарське заняття №5 (2 год.)

Психологічні основи попередження та розв’язання політичних конфліктів.

Психологічні аспекти політичного тероризму

1. Поняття про політичні конфлікти та причини їх виникнення.
2. Політичні конфлікти і політична боротьба.
3. Технології політичної боротьби.
4. Визначення поняття тероризму.
5. Тероризм як метод боротьби.
6. Психологія терористів та заложників.

Основні поняття: конфлікт, рольовий конфлікт, соціальний конфлікт, політичний конфлікт, системні і несистемні конфлікти, конфлікти інтересів, ціннісні конфлікти, конфлікти ідентифікації. Терор, тероризм, терористичний акт, мотиви тероризму, типи сучасного тероризму, психологія терориста, стокгольмській синдром, синдром заложника, психогенна реакція.

Література

Основна

1. *Матвеев С.О.* Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.-216с.
2. *Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева.* – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001. – 858 с.
3. *Ольшанский Д.В.* Психология терроризма. – СПб.: Питер, 2002. – 288с.

Додаткова

1. *Зимичев А.М.* Психология политической борьбы. –СПб.: Санта, 1993. – 160 с.
2. *Козырев Г.И.* Введение в конфликтологию: Учеб. Пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2001. – 176с.

Самостійна робота:

1. Підготувати рекомендації щодо попередження конфліктів учасників політичного спілкування.

2. Підготувати рекомендації щодо психологічного консультування політичних діячів, які знаходяться у ситуації конфлікту зі своїми політичними опонентами.

Семінарське заняття №6 (2 год.)

Масовидні психічні стани та прояви в політиці. Психологія натовпу

1. Психологія мас.
2. Стихійна поведінка.
3. Психологія натовпу.
4. Масові комунікації.

Основні поняття: маси, масова політична свідомість, натовп, „зібрана публіка”, „незібрана публіка”, масова політична поведінка, паніка, агресія, панічні настрої в політиці, циркулярна реакція, емоційне кружляння.

Література

Основна

1. Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч.посібник.-К.: МАУП, 2001.-136с.
2. Матвеев С.О. Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.-216с.
3. Ольшанский Д.В. Политическая психология. – СПб.: Питер, 2002. –576 с.

Додаткова

1. Голев С.В. Политическая психология: словарь-справочник (Учебное пособие для высших учебных заведений). – Херсон, 2004. - 160 с.
2. Ольшанский Д.В. Психология масс. – СПб: Питер,2000. – 368 с. (серия “Мастера психологии).
3. Юрьев А. И. Введение в политическую психологию. - СПб., 1992.

Самостійна робота:

1. Законспектувати С. 451-453, 487-489 з книги: Ольшанский Д.В. Политическая психология. – СПб.: Питер, 2002. – 576 с.

2. Підготувати відповіді на наступні контрольні питання:

- Що таке стихійна поведінка ?
- Порівняйте різні визначення натовпу.
- Як можна впливати на натовп?
- Що таке паніка? Причини і умови її виникнення.
- Що таке чутки?
- Які види та різновиди чуток ви знаєте?
- Розповісти про “ефект бумерангу”.

Семінарське заняття №7 (2 год.)

Психологічні характеристики політичної маніпуляції та інформаційно-психологічна безпека в політичних відносинах. Технологія політичного іміджу. Мова політичних жестів

1. Сутність політичних маніпуляцій.
2. Методи політичної психології.
3. Технологія створення політичного іміджу.
4. Мова політичних жестів.

Основні поняття: технології політичних комунікацій, політична маніпуляція, політичний імідж, політичний іміджмейкінг, політичні маніпуляції, політичний анекдот.

Література

Основна

1. Головатий М.Ф. Політична психологія: Навч.посібник.-К.: МАУП, 2001.-136с.
2. Матвеев С.О. Політична психологія. Навчальний посібник.-Київ: ЦУЛ, 2003.-216с.
3. Ольшанский Д.В. Политическая психология. – СПб.: Питер, 2002. –576 с.

4. *Политическая психология: Учебное пособие для вузов / Под.общей ред. А.А. Деркача, В.И. Жукова, Л.Г. Лаптева. – М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2001.– 858 с.*

Самостійна робота:

1. Розробіть *батарею тестів* для діагностування рівня політичної активності у людей, що займаються політичною діяльністю.

2. Підготуйте *словничок* з іменами найбільш відомих авторів, які розробляли у своїй науковій діяльності проблеми політичної психології.

Підсумкова письмова контрольна робота №2.

Контрольні питання до другого модулю – „Психологія тероризму. Психологія малих і великих груп в політиці. Прикладна політична психологія”.

I. Контрольні питання до теми „Психологічні основи попередження та розв'язання політичних конфліктів. Психологічні аспекти політичного тероризму”.

1. Поняття про політичні конфлікти та причини їх виникнення.
2. Функції політичних конфліктів.
3. Дайте характеристику видів суперечностей.
4. Типи політичних конфліктів: інтересів, цінностей, ідентифікації.
5. Розподіл політичних конфліктів за рівнем розгортання: внутрішньоособистісні, міжособові, індивідуально-групові, внутрішньогрупові, міжгрупові, організаційні, класові, міжнаціональні, міждержавні.
6. Способи запобігання політичному конфлікту.
7. Психологія політичного тероризму.
8. Роль медіаторів (посередників) у переговорах з терористами.

II Контрольні питання до теми „Масовидні психічні стани та прояви в політиці. Психологія натовпу”.

1. Загальні механізми стихійної поведінки.
2. Психологія натовпу.
3. Масова паніка.
4. Масова агресія.
5. Психологія чуток та пліток.

III Контрольні питання до теми „Політична психологія та політична практика”

1. Можливі напрямки та методи роботи політичного психолога.
2. Роль діагностичних методів у політичній психології.
3. Використання методів соціально-психологічного навчання в політичній психології.
4. Особливості застосування консультативних методів у політичній психології.
5. Особливості застосування корекційних методів у політичній психології.

4. Програмові вимоги до заліку з політичної психології

1. Політична психологія як наука і навчальна дисципліна.
2. Проблеми, функції і завдання політичної психології.
3. Поняття політичної психології її предмет та функції.
4. Політична свідомість, сфери, типи, функції.
5. Особливості політичного мислення.
6. Взаємозв'язок політичної психології з іншими науками.
7. Історичний розвиток політичної психології.
8. Методи у політичній психології.
9. Основні особливості політичної психології.
10. Форми виявлення політичної психології.
11. Політична свідомість як психологічний феномен.
12. Типи та види політичної свідомості.
13. Політичні ідеї та ідеологія.
14. Поняття та основні категорії політичного мислення.
15. Психологія політичного мислення.
16. Специфіка політичного мислення.
17. Індивідуальні особливості політичного мислення.
18. Маса і масова свідомість.
19. Методи політичного мислення

20. Аналіз функцій політичного мислення.
21. Психологія масової свідомості та громадської думки.
22. Класифікація груп у політичній психології.
23. Психологічна характеристика маси у працях дослідників
24. Психологія масової свідомості.
25. Психологія громадської думки.
26. Влада та її визначення вітчизняними та зарубіжними дослідниками.
27. Психологічний аспект сутності іміджу політика.
28. Шляхи побудови політичного іміджу.
29. Сутність політичної маніпуляції.
30. Мова політичних жестів.
31. Стихійна поведінка.
32. Психологія натовпу.
33. Масова паніка.
34. Масова агресія.
35. Психологія чуток та пліток.
36. Поняття про політичні конфлікти та причини їх виникнення.
37. Технології політичної боротьби.

5. Тести

Факультет: Філософський

Кафедра: Соціальної психології

Відповідальна особа: Пілецький Віктор Сидорович

Тел.: 59-60-58

ТЗ: Політична психологія.

ОКР: “спеціаліст”

1. Дайте визначення поняттю політичної психології:

{

- a) взаємодія з довкіллям, опосередкована її зовнішньою і внутрішньою активністю у формі цілеспрямованої послідовності вчинків
- b) наука, що вивчає психологічні аспекти політичного життя
- c) наука про закономірності поведінки і діяльності людей, обумовлених включенням їх у соціальні групи, а також психологічні характеристики самих цих груп
- d) самоактуалізація і реалізація свого духовного і творчого потенціалу, свободу і відповідальність

}

2. Політична психологія охоплює такі складові:

{

- a) спеціалізовані почуття та емоції, індивідуально-психічні властивості, біохімічні та фізіологічні механізми
- b) моральні, правові, професійно-організаційні, або інші вимоги до поведінки, що висуває суспільство в певний період розвитку
- c) опис та виявлення сутності індивідуально-психологічних особливостей особистості
- d) виявлення патохарактерологічних особливостей в нормі та патології

}

3. Відзначте правильне твердження. Політична маніпуляція:

{

- a) вид психологічного впливу, досконале здійснення якого веде до прихованого спонукання в іншої людини намірів, що не збігаються з її актуальними бажаннями
- b) це система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість із метою нав'язати певні ідеї, цінності
- c) прихований вплив на почуття людини з метою отримання вигоди ініціаторів впливу
- d) це система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість із метою нівелювати певні ідеї, цінності

}

4. Основні стратегії конфліктів у політичній психології. Вилучіть зайве:

{

- a) конкуренція
- b) співробітництво
- c) підпорядкування
- d) ухилення

}

5. Предметом політичної психології є:

{

- a) соціально-психологічні явища і процеси (суспільно-психологічні феномени), що являють собою результат взаємодії людей (їх суспільних відносин) як представників різних соціальних спільнот.
- b) закони виникнення, розвитку і перебігу психічної діяльності людини
- c) психологічні компоненти політичної поведінки людей
- d) відповідні психічні процеси, стани і властивості людей, які модифікуються коли вона взаємодіє з владою

}

6. Вилучіть зайве твердження. Виокремлюють такі основні функції політичної психології:

{

- a) пізнавальна
- b) адаптаційна
- c) мотиваційна
- d) комунікативна

}

7. Вилучіть зайве поняття. Основними напрямками політичної психології є:

{

- a) інтеракціоністський
- b) біхевіористичний
- c) психобіографічний
- d) психоісторичний

}

8. Вилучіть зайве твердження. Основними об'єктами політико-психологічних досліджень є:

{

- a) політична участь
- b) лідерство
- c) цінності та установки
- d) емпатія

}

9. Вилучіть зайве твердження. Особливості найпоширеніших методів досліджень політичної психології є:

{

- a) ідентифікація
- b) спостереження

- c) соціологічні опитування
  - d) моделювання політичних ситуацій
- }

10. Політичні цінності це:

- {
- a) своєрідний об'єкт, що задовольняє потребу суб'єкта-індивіда, групи, населення, етносу
  - b) найвищі принципи, що забезпечують злагоду у суспільстві чи в окремих соціальних групах щодо основних цілей і проблем
  - c) система переконань і наукових поглядів, які стали його внутрішнім надбанням
  - d) вроджені анатомо-фізіологічні особливості організму
- }

11. Вилучіть зайве твердження. До основних сфер політичної свідомості належать такі :

- {
- a) політична наука
  - b) ідеологія
  - c) політична психологія
  - d) політичні установки
- }

12. Вилучіть зайве поняття. Розрізняють такі види політичної свідомості :

- {
- a) індивідуально-політична
  - b) індивідуальна
  - c) групова
  - d) масова

}

13. Виділяють наступні основні функції політичної свідомості. Вилучіть зайве:

- {
- a) пізнавальна
  - b) формуюча
  - c) оцінювальна
  - d) інтегруюча
- }

14. Виділяють такі основні типи політичної свідомості:

- {
- a) державна та недержавна
  - b) державна та особиста
  - c) недержавна та індивідуальна
  - d) індивідуальна та групова
- }

15. Політична свідомість має два рівні:

- {
- a) психологічний та економічний
  - b) поведінковий та ідеологічний
  - c) політичний та поведінковий
  - d) ідеологічний та психологічний
- }

16. Виберіть правильне твердження. Політичні ідеї це:

- {
- a) уявне бачення людьми тих чи інших явищ, станів.
  - b) бачення тих чи інших властивостей
  - c) бачення тих чи інших умов

d) бачення тих чи інших сподівань

}

17. Вилучіть зайве поняття. Роль ідеологій у суспільному житті зумовлюють такі функції:

{

- a) орієнтаційна
- b) інтегративна
- c) амортизаційна
- d) комунікативна

}

18. Виділяють наступні рівні політичної свідомості. Зайве вилучити:

{

- a) емпіричний і теоретичний
- b) репрезентативний і казуїстичний
- c) формальний і аморальний
- d) всі відповіді неправильні

}

19. Вилучіть зайве твердження. Існують такі індивідуальні особливості мислення:

{

- a) самостійність і критичність
- b) довжина і творчість
- c) глибина і гнучкість
- d) ширина і швидкість

}

20. Вилучіть зайве поняття:

{

58

a) національний характер;

б) національна самосвідомість;

в) ментальність;

г) національний ідеал.

}

21. У результаті групової дискусії, в якій різні точки зору її учасників формуються у дві полярно протилежні позиції, що виключає будь-які компроміси і веде до конфлікту виникає феномен ... (продовжіть визначення):

{

a) групової поляризації;

б) групової ізоляції;

в) групової нормалізації;

г) соціально-психологічний клімат.

}

22. Вилучіть зайве твердження. Масова свідомість це:

{

a) це велика кількість людей, які певний час перебувають у безпосередньому контакті

б) один з видів суспільної свідомості, найбільш реальна форма її практичного існування та втілення

в) явища, притаманні стихійно виникаючим спільностям людей

г) явища і процеси, що характеризуються особливостями руху і поширення інформації у суспільстві

}

23. Існують такі типи масової свідомості. Зайве вилучити:

{

a) ліберально-демократичний, ліберально-реформістський;

- b) традиціоналістський, неоконсервативний;
  - c) радикал-демократичний, радикал-бунтарський;
  - d) радикал-анархічний
- }

24. Вилучіть зайве твердження. Виокремлюють три рівні легітимності влади:

- {
- a) ідеологічний
  - b) перспективний
  - c) структурний
  - d) персоналізований
- }

25. У політиці, людина керується двома мотивами:

- {
- a) альтруїстичними і егоїстичними
  - b) самовираженні, самореалізації
  - c) визнанні і свободі
  - d) самозабезпеченні і владі
- }

26. Вилучіть зайве поняття. Виокремлюють такі основні підходи до пояснення політичного вибору:

- a) ситуаційний
  - b) соціологічний
  - c) маніпулятивний
  - d) координаційний
- }

27. Індивідуально-психологічний підхід ґрунтується :

{

- a) на тому, що в основі вибору лежать особистісні психологічні якості і риси.
  - b) соціальні чинники
  - c) в основі лежать групові потреби
  - d) соціально-політичні чи етнонаціональні установки
- }

28. Існують такі форми політичної участі. Вилучіть зайве твердження:

- {
- a) узгодження свого життя, діяльності з органами влади відповідно до основних конституційно-правових норм
  - b) вчинки людини, які зачіпають права інших, що відбуваються в разі порушення моральних норм
  - c) участь у виборчих кампаніях, референдумах
  - d) участь у демонстраціях, мітингах, пікетуваннях
- }

29. Розрізняють дві форми існування політичних відносин:

- {
- a) політична діяльність і політична організація
  - b) політична діяльність і політична корпорація;
  - c) політична діяльність і політична адаптація;
  - d) політична діяльність і політична конкуренція
- }

30. До об'єктивних чинників політичної діяльності належать. Вилучіть зайве:

- {
- a) запити
  - b) потреби
  - c) інтереси
  - d) цінності
- }

31. До суб'єктивних чинників політичної діяльності належать:

{

- a) політична культура, політична свідомість
- b) політична адаптація, політична маніпуляція
- c) політична свідомість, політична реклама
- d) політичні явища, політичні інтереси

}

32. Виокремлюють такі види політичної діяльності:

{

- a) ідеологічна і соціологічна
- b) теоретична і практична
- c) урядова і депутатська
- d) науково-організаційна і методична

}

33. У політичній діяльності вирізняють кілька типів політичної поведінки людини. Зайве вилучити:

{

- a) конформізм
- b) індіферентність
- c) активізм
- d) інтереси

}

34. Дайте правильне твердження. Політичний лідер:

{

- a) це член групи, що спонтанно висувається на роль неофіційного керівника в конкретній ситуації за наявності відповідних особистісних якостей та об'єктивних обставин

62

b) це людина, здатна згуртувати навколо себе багатьох, завоювати у них авторитет, повести за собою

c) здатність впливати на інших і на стан діяльності

d) сукупність вчинків, що характеризуються негативним ставленням індивіда до етики і моралі, насамперед до загальнолюдських цінностей, порушення яких всіляко заохочується

}

35. Відзначте правильне твердження. Статус політичного лідера можна розглядати з таких поглядів. Зайве вилучити:

{

- a) політично-рольового
- b) функціонально-рольового
- c) професійного
- d) морально-етичного

}

36. За політичною активністю лідерів класифікують. Зайве виключити:

{

- a) генератори
- b) новатори
- c) косерватори
- d) володарі

}

37. Залежно від мотивації діяльності виокремлюють такі політичні лідери. Зайве вилучити:

{

- a) традиційні
- b) леґаоні

- c) харизматичні
  - d) анархічні
- }

38. Вилучіть зайве твердження. Політична культура:

- {
- a) це сукупність індивідуальних позицій і орієнтацій учасників системи, політичного процесу.
  - b) це сукупність групових позицій і орієнтацій учасників системи, політичного процесу.
  - c) це сукупність групових та індивідуальних позицій і орієнтацій учасників системи, політичного процесу.
  - d) соціальні та групові позиції не визначені
- }

39. Політична культура виконує кілька важливих функцій. Зайве вилучити:

- {
- a) пізнавальну
  - b) поведінкову
  - c) ідентифікаційну
  - d) орієнтаційну
- }

40. Вилучіть зайве твердження. Політичний конфлікт:

- {
- a) це надмірне загострення взаємовідносин сторін у політиці, або їх зіткнення, пов'язане з відмінностями їх становища у суспільстві
  - b) це зіткнення проблемних або таких, що не збігаються інтересів, дій, поглядів окремих особистостей, представників політичних партій і громадських організацій, об'єднань, етнічних, соціальних груп держав та їх органів
  - c) гостре зіткнення протилежностей спрямованих цілей, інтересів, позицій,

- думок, або поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії, що характеризуються сильними емоційними переживаннями і елементами агресивної поведінки.
  - d) стан незадоволеності людини якимись обставинами його життя, що пов'язані з наявністю суперечливих один одному інтересів, прагнень і потреб.
- }

Пілецький Віктор Сидорович

Навчально-методичні рекомендації

з курсу

“ Політична психологія”

(для студентів вищих навчальних закладів)

Підписано до друку 07.10.2016. формат видання 60/84 1/16
Папір офсетний. Гарнітура Time New Roman.
Умовн.друк.арк.4,25. Наклад 100 прим.
Зам. № 813.

Видавництво «ЯРИНА» Підприємець Майданчук І.І.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Вовчинецька, 77, кв. 4
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єкта видавничої справи
серія ІФ №5122 від 09.06.2016 року.

Друк підприємця Майданчук І.І.
76000, м. Івано-Франківськ, вул. Вовчинецька, 77, кв. 4